

Աղգանուէր լրագրող- յանուս-
բի է թուոյն մէջ Պ. Բ. ստորագրու-
թեամբ և երկու դրամ-իւնայ փոքր-
նադրով յօդուած մը կարդացի : Պ
Յօդուածագիրն՝ ի մի բան՝ կուղէ
համակը զՊօլսերնակ հայադգիւղ,
որ իրենց բնակութիւնն ի հայաս-
տան վրաստորին և անդ գործեն ու
տպրին : Զգիտեմ արդարև թէ՛ Պ.
Յօդուածագիրն երբեք այս կողմեր
չըլած կամ բնակութիւն ունեցած է,
գիտե՞ արդեօք թէ՛ Պօլսերն մը իւր
որ և իոյն գրամատչւածն ուսուէր ի
Պօլիս կրնայ յահել, և անգործ կեն-
ցադավարել թէ՛ հայաստանն որ և
է մեկ քաղաքին մէջ, Ատի չդիտեմ,
դէ՛ չեմ ճանաչեր զԶրդ. Պ. Պ. Բ. մի-
այն սա կեպին կրնամ հաւատալ թէ
Պօլսերնակ հայերէն ամեն անոնք

որ Ձեր այդ յօդուածն ընթերցան, ըսին անշուշտ իւրովի Ձեր Պ. Յօդուածագրին համար «Այս մարդն ալ Պօլիս նստեր, դաւառացի երեսը տեսած չունի, եւր չայերը Հայաստան կը հրաւիրէ. ի՞նչ ապահովութիւն ունի որ Հայաստան դաշտը մը Պօլսոյ մէջ չաճածին պէս շահի, ապրածին պէս ապրի. բան մ'է գրեթէ, ըրադիրը լցեր է եւ» հետեւաբար ընթերցան զայն և մէկ կողմ'նեակցին, այն ամեն անգիտութեամբ կամ խորհրդոյ նման, որոնց դործագրութիւնը գետնէն քանի մը սակի դաւաճելու պէս բան մը չըլլալուն համար՝ նկատարութեան անդամ չեն առնուելը: Ուստի ներքեցէք ինձ, Մեծապատիւ խմբագիր, որ այդ յօդուածին կարեւորութեանը քանի մը վատաւոր աւելցունեմ իմ կողմանէս:

Ձեր Մեծապատիւութիւնը կը ճանաչէ զիս, որ վեց տարիէ ի վեր Հայաստանի մերթ այս մերթ այն քաղաքը կը բնակեմ գործով և թէ անկից առաջ ալ ի Պօլիս կը գտնուէի. հետեւաբար Պօլսոյ կենցաղոյն և շահուցը ո՛րքան հմուտ եմ, դաւառացի և կենցաղոյն և շահուցն ալ նուազ տեղեակ չեմ:

Հայաստանցիք, Մեծապատիւ խմբագիր, որ քանիցս անգամ Պօլսոյ առեւտրական կեանքը յիշած եմ աստ, շատ ցաւ դրացած եմ այն Հայոց վրայ, որք քիչ կամ մեծ դժբախտութիւններով գրեթէ շատ անգամ շատ չնչին շահերով դո՛ք ըլլալ կը պարտաւորին: Պօլսոյ մէջ մէկէն մինչև մի քանի հազար սակի գրամուսիկայ տէր ի՞նչ մարդիկ կը ճանաչեմ տակաւին այսօր, որ իւր սենեկին, գրագրին, սպասաւորին եւ տարեկան ծախքերը հանելէն վերջը անգին իրեն բան մը չմնար: 20 զրնոց թօի մը կտաւ 20 կամ 40 վարա շահով վաճառող և քանի մը հարկուր սակի գրամուսիկով օրական մէկ երկու մէճուտ հազիւ վաճառող քանի՜ քանի՜ հարկուրաւոր և հաղարաւոր խանութպաններ կան, քանի՜ քանի՜ ներ կան որ տարուէ տարի գրամուսիկայ աւելցնելու տեղ՝ հաշիւ կընեն որ միշտ պակեցնելու վրայ են: Քանի՜ քանիներ կան որ մէկ քանի կալուածներ միայն ունին և անոնց վարձքովը կ'ապրին, և խեղճներն առտու մ'ալ կընեն կը տեսնեն որ՝ հրդեհը եկեր լալերէն է դանսը, որով ի՞նչ ընելին չեն գիտար: Պօլսոյ մէջ ամեն տեսակ տրհետաւոր, գործաւոր կամ վաճառական այսօր այն աստիճան չափցած են, որ վաճառացի սպառողները բաւական չեն դնանք անուցանելու. այս պատճառաւ է որ ձմերուկ, խաղող կամ ձուկ եւ վաճառող չունենիր խանութպանէ մը լաւ ստակ կը վաճառեն միշտ: Իրայ այս վիճակը հաւանականաբար առաւել ծանրացած ըլլալու է այժմ, քանի որ Եւրոպական Տաճկաստանի հանքային կոշտած երթիւնի վաճառականաց թիւը նուազած է՝ այդ կողմի շատ մը մեծ և վաճառաշահ քաղաքները Տաճկաստանի ամբողջութեանէն բաժնուած ըլլալուն համար: Անգղիացիի մը նման ապագան խորհող գրամուսիկ մը կրնայ շատ ճշտաւոր հետեւեալերը որ Պօլսոյ գործերն են՝ եթէ ոչ մեծ գրամուսեակց համար՝ գոնէ երկրորդ աստիճանի գրամուսեակց համար օր ըստ օրէ ոչ թէ առաւել ճանաչուի. հակառակն, այլ ընդհակառակն նստմանտուր, և թէ ինչու համար: Իւրոր վաճառականք գիտեն որ Տաճկաստանի այն մեծ գաւառները, ինչպէս են Չմիւսիս, Տրապիզոն, Սիւննիկ, Կասիկ, Ատանա եւ, որք տակից տակաւին տարբեր տարբեր յառաջ մեծ մեծ

տարբեր Պօլիսէն կը հոգային իրենց բոլոր պիտոյքը, այժմ գրեթէ ընդհանրապէս Եւրոպայի հետ ուղղակի յարաբերութիւն կընեն՝ առանց բնաւ Պօլսոյ վաճառականաց դիմելու: Ինչպէս ասանք՝ նոյնպէս և Եւրոպացիք միւս կողմանէ, որ այն ասանաները առկաւին Պօլսոյ միջոցաւ կը հոգային և կը գնէին Տաճկաստանի գաւառացի տեղական բերքին, այժմ անանք ալ ստիպած են ուղղակի այդ բերքերն իրենց տեղերէն երթալ հոգալու: Երկրորդ՝ ամեն ոք գիտէ որ Պօլիս այսօր առելի շատ Եւրոպայի գաղթականներ կը պարունակէ. քան տակից տասն տարի առաջ, որոնք հաւանականաբար ամ յամէ առաւել պիտի բազմանան և տիրեն Պօլսոյ բոլոր շահուցը, քանի որ թէ՛ նիւթական մեծ կարտողութիւն թէ՛ տրհետեւից մէջ յառաջագիւտութիւն և թէ՛ գիւտեր եւ, ունին, և իրենց որ Պօլսոյն օր քան զօր Եւրոպական նիւթոց, ձեւերու և վարմանց առաւել հետամուտ և սիրաւոր ըլլալու շահի մը մէջ է, առանց իր սեպհական բերքն ու զայն գործող գործարանն ունենալու: Երրորդ՝ Պօլսոյ մէջ արքունական շինութեանց և բարձրագոյն անձնաց ընտանեկան ծախսոց մասին ալ կարծեմք այժմ արժանի տարեկան ծախսերով ինքն եղած են, որ հաւանականաբար չափէն առելի տաճմանաւորած են այն կարգ մը անձանց շահերը, որք մէկ կողմանէ ապագիկ ապագիկ վրայ բարդելով միւս կողմանէ ալ երկնից երեսը լուսնին նորերը կը փնտռէին որ ալեւ երես և իրենք ալ այս ինչ փաշայէն կամ հաշիւ կարենային շահ հանելն առնուլ. երկրին երկնական արդի վիճակը մեզ իրաւունք կուտայ կարծելու. թէ այդ մասին ալ մեծ բարենորոգումներ կ'ընեն:

Գանք հիմա Հայաստանի քաղաքացի: Նախ սա յայտնեմք որ մինչև դեռ Պօլսոյ մէջ հաղարաւոր անգործ մարդիկ կան ի հնորհս վերջիչեալ պատճառաց, նոյնպէս հաղարաւոր խեղճ և անոք ընտանիքներ կան իսկ այս քաղաքացի մէջ այդ տեսակ անձինք շատ հազուադէպ են. ամեն մարդ մեծ կամ փոքր գործ մը ունի շահու. այս քաղաքացի մէջ ամեն չհամարիր որ պատմա ծախող մը խաշիւ չաքսը ալ ծախէ միմեկին խաշիւ թիւն մը, կամ թէ այսօր մանիֆաթուրայի գործ ընողն ուրիշ օր մը գիւտարութիւն ունենայ կամ ամօթ համարի իւր գործը «խանութարիէ» ի կամ ուրիշ գործոյ մը գարձուներ հէրիք է որ գրամուսեակն առաւել մեծ շահ մ'ընէ. ամօթը անգործ մնալը կը համարին: Այս կողմերն Եւրոպական վաճառաց արժեքները գիտող հաղարաւորաւ է՝ բայց ի շաքարի և խահուի նման վաճառքներէ: Հետեւաբար ձեռքը կ'եթէ յաճախորդ մ'իմիւր, 100 ին առ նուազ 30 էն բռնէ մինչև 100 ին 400 շահելու ճանաչող սենիս: մի վտանգ ծախէ, մեծ նուազք կ'եթէ գեղացի թուրք մը կամ ֆիւրք մը ձեռքը ինիւր և կ'եթէ գուն ալ մէկ քանի բառ այս կողմի գաղղիներէն (հրդեհներէն) գիտես, ալ Աստուած խղճմանք տայ ընդ այս կողմի ապագիկներն ալ անիկ են: Գեղացիներ գործնան մէջ կամ ձմեռը առանց ստակի կուգայ խանութը, ուղածը կ'առնէ և դուն ալ կը գրես տեսարակը (խառնաշփոխ) հաշուի և երբ հաշիւ քիչ սկսին, կ'երթան կամ ստակը կ'առնու և կամ գործն, գարի եւ, եթէ այս վերջիններն առելի շահաւետ գտար: Գիւրդերուն քով մանաւանդ սա բնութիւնը կայ, որ կ'եթէ անգամ մը վրայ վտանգութիւն ունեցաւ, ալ քսակն ալ ծոցէն քաշէ առ, 50

զրնոց բանն ալ 200 զրնի կըլլեցաւ, մարդը վաւրիկ կ'առնած մ'անգամ չընէր վրայ, և հաւատարիմ են:

(Շարունակէ)

Կիրակոս 21 փետր. 1880

Խմբագիր.

Գիտէք արդէն որ միւս փախաւ է ձեզ արտաւորիթ լուրեր հաղորդել. ապր հետ մէկ տեղ կ'արժեն թէ Հայոց ազգը՝ երբ որ ալ ըլլայ՝ դժբաղդութեան և թշուառութեան անխուսափելի հասանաց առէ թի քաշելու համար ալ խաշիւ կ'առնէ, ինչպէս Պօլիս տեսնէք հետեւեալ տխուր նկարագրութեան Շապին-Գարաշիտարի հրդեհին նկատմամբ, զոր դրած է տեղայն Փրիչեան թաղի դատաւ Գ. Յակոբեան Էփէնարին:

Ընթերցողաց ձեռնարկով շատու համար նոյնը համառօտել արժան դատեցայ:

«Ներքեցէք որ այս անգամուսն նախագիտող արար հարկադրած եմ ցաւի տղերով լցել:

Ամայոյ 7ին հինգշաբթի իրիկուն ժամին ասենները շախայի կեղծութիւն տարտալելի հրդեհ մը ծագեցաւ, և տեղը 24 ժամ. այս կրակն հրդեհն սկսեց ձեւաւորուի իւր բոցերը ծաղրերը կարծես թէ յամուր ծրարեց, և մինչև ցարդ այրեցան:

22 Սրճարան մեծ և փոքր.

8 Փուս հացադործի.

1 1/2 միլիթ.

Շախայի խանութներուն մեծ մասը.

20 ի շախ Թրքաց տուններ.

8 խան և Մաքսատուն:

Այս ասանց մէջ այրեցան նաև Հայոց սեպհականութիւնն եղած Մեծ Նոր Քաշ խանն իւր մէջի սարունակած բոլոր վաճառքներովն: Խաներուն և շախայի մէջ այրած խանութներուն թիւը կը հասնի հազար քանակի: Այսպէս այրեցան բոլոր շէնքերը, որ կարծես թէ երբեք հոն կ'անաւ բան շիկար, ամեն բան հողի հաւատարմած է:

Հազար կորուստ չկայ կորուսի, բայց ըսողներ ալ կան թէ 5-6 թուրք վրատու կաց ներքե մնացած են: Մինչև հիմա այս կէտը մեզ համար մութ մնացած է:

Հրկիւղութեան վրասն այրած շէնքերուն արժողութեամբն հանդերձ չորս հարիւր հազար լիւրայի կը հասնի:

Քաղաքացի և շրջանայն թուրքեր ժողովրդեան այս դժբաղդութենէն առիթ դնալով և օգնութիւն ձեւացնելով տուր առին ապրանքները. տխուր տեսարան. մէկ կողմէ ամենի կրակը և միւս կողմէ այդ առաքալարայ թրքաց աւարտութիւններն, մէկ քանի ժամուան մէջ, երկուսն հարուստիս այսօր ողբալի աղքատութեան մէջ թողին. ո՞ր մէկն ըսեմ և ինչպէս նկարագրեմ այս ստորափնի կրակը, որ շիտուց վաճառական մը և քանաֆ, որ առանց քեանտ աղտոտած ըլլայ, եղած կորուստին հարկերն 99ը Հայոց է:

Մեծապատիւ Թաղէտ աղա Ալեքան Կանին և Մեթապարք վաշային աղղու գործունեութեան շարհիւ, հրդեհին առաջն ասնուեցաւ, բայց տակաւին մարած չէ. գիւրտ ալ թուրք մը առն այրեցաւ:

Այրած տեղերն անձամբ պարտեցայ ի՞նչ տխուր և ինչ ողբալի տեսարան. ամեն ոք արտասուաց հրդեհներ կը հեղուին, իմ արտասուքս ալ խանեցի անոնցին հետ և աչքերս բռնելով դուրս ելայ:

Գարաշիտարի հողին կրակեցաւ և բաւական տարիներու սկսեց ունի միւթարուելու:

Տէր, ցաւալի տեսարան մը, սրուն առ մեծ մանրամասնութիւնները պատմէ կը խորհիմ. ունեց իրենց տները և ձեռաց մասները ստայցին և ամեն կրակէն խանձելով կորուսին. քիթեր կ'ապրեաց, զրուխներ խանձուած, և աչքեր ու երեսներ սակ առաւ:

Կիններ, որ առ առ խեղափորոյ և դաժ գիւրդերը վաղցրներ կը շփին պոռալով և կանչելով թէ «կրակ կայ աղբը» եկէք մեզ ապաստեցէք, եւ:

Կառավարութիւնն կ'առնած իր տուններն սկսած է կրակել, և մինչև հիմա 400 լիւրայի շախ տարանք դրած է, և

դեռ կը շարունակուին խաղարկութիւնք մեծաւ խառնութեամբ:

9 փետր. 1880

Շապին-Գարաշիտար

Արդ Մեծ. Տէր, հաճեցէք սոյնը գեղեկ պատուական Մատիօղ մէջ:

Միւս միւտ քայդ

Մ. Խ. Մանուէլեան

Ա. Զ. Դ.

Ազգային Հիւանդանոցի սեպհական կալուածներէն Եւսի-գուլիի դուրը Ս. Յակոբայ վանքին քով գտնուած սրճարանը, նոյնպէս ազգային Հիւանդանոցի գէմի հասարակաց պարտիզին սրճարանը և պաղտիկն վարձու պիտի արուին. ո՞վ որ կուգէ վարձել, ներկայ թուականէն մինչև տասն և հինգ օր Չաքմաքըճը քաղաքէն Մեծ-Նոր խան միջնայարկ 49 թիւ դրասներակը թող հրամայէ, հարկ եղած օրինական պայմանաց վրայ խօսակցելու համար:

Գործակալ Ազգ. Հիւանդանոցի 27 փետր. 1880 Ս. Մ. Հեւրէան

ԼՍԱՐԱՆ

ԸՆԹԵՐՑԱՍԻՐԱՅ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

Ի Թարգմէ Բարեւեր Ընկերութեան Օրէնքի-դէ Գ. ՇՐՁԱՆ-Զ. ԵՐԵՎԱՆԻ

1880 փետր. 29 Ուր. գիւրդ ի ժամ 2

ՄԱՍՆ Ա.

Բանախօսութիւն-Յ. Էփ. Շահադար

ՃԱՆԱԳԱՐՀՈՐԴՈՒԹԻՒՆ Ի ԿՈՒՂԱՍՍ

Պատմ. Բօթի, Տփղիս, Երևան, Էջմիածին, Բերական, Աղեքսանդրաբոլ, Արաբքաղաք և Արաբքաղաք.

ՄԱՍՆ Բ.

Բանախօսութիւն. — Նոյն.

ՀԱՅՐ ԵՒ ՎՐՈՅԻՐ

Բարք ընկերական և քաղաքական վիճակ:

Բ. Զ. Դ.

Հայերէն, Գաղղիերէն, Անգղիերէն, Թուրքերէն, Մաթեմատիք, բնական գիտութիւններ, դժադըրութիւն և այլն գիտող և ձեռքը պատուաւոր վկայականներ ունեցող Հայ պատանի մը թէ ազգային վարժարանաց և թէ՛ տուններու մէջ այցելութեամբ դատախօսելու կը փափաքի:

Ուղղը Կ. Պօլիս դարձաւ Գաւառական Յոսեփի ազգային հետ պէտք է խօսի:

Ի Լ Ա Ն

Աստիքի Շահանէ իշխն մեմհուր վէ մահօր պալատան նուազանիս վէճէճէ միւլայիս օլունաճաղ ոլին չուվալ իւշիւնիւ նուաճ Իւրապա պալատայի տաքիքի թարիքի դաւարաւ Տէրաւաթի իմաննտա մաւլուն տէրաւիստէ թէպիւմ օլուն մաղ. վէ բէմի կեմիլիւքի իլէ թէս իմինէ գատար. քեաֆիքի մէտարիֆի միւթէաշիւսաւ այլու օլուն մաղ. պուղ սէնէտիլին վիւրաւընտա համաւնը սիմ մէճիտիլէ Երիւրմի դրուչ հիւստալիլէ հէման թէտիլէ օլունմաղ շարթը վէ շէրալիլմ սոյիլիսիլլէ ալթմըլ զըյէտէն իպարէթ օլուն պէհէր չուվալը Երեւ թիւղ եւտի զրուշա թալիպի հօհտէսիւնալ օլուպ ազտան ալթը սէնէտի մարթըն պիլիսի հոււմա իրթէսի կիւիւր թէքար միւնաւաւաւ պիլ իմաւ գարարը դաւ թիսի վէրիլիլլէ իմանէն, իմաւրա թալիպ օլունըրըն Երեւիլ մէղքիւրաւ հարալիլէ նէղարթիլ լէվալիմաթ տայրէսիլլէ կէմէլէրի:

1880 Շուալթ 28

Պապը Սէրապէրի:

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՍ ԼՐԱԳՐՈՅ
ՂԱՍԱԹԱ ՆՕՐՕ ԻԱՆ